

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۰۴/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

تاریخچه کچه و طراحی لباس زمستانی با استفاده از تزیینات کچه دوزی

لیلا علی جعفرلو^۱

۱- کارشناسی طراحی و دوخت، دانشکده فنی دختران خوی

L.jafarlu@gmail.com

چکیده

ایرانیان از دیرباز دارای فرهنگی عظیم و تمدنی بسیار غنی بوده، نیم نگاهی به دوره های متمدنی زندگی، ایرانیان نشانگر آن است که حفظ حریم فردی و بین فردی از اهمیت زیادی برخوردار بوده است و این امر خصوصا در امر پوشاک آنان خودنمایی میکند، چنانچه بیرون بودن بیش از گردی صورت و کف دو دست، بی حرمتی محسوب می شده و افراد خصوصا بانوان این امر را رعایت می کرده اند. بنابراین ساختار پوشاک زنان در ایران نشانگر عمق نگاه باستانی فرهنگ ایرانی در خصوص پوشش زنان و حریم بین فردی و تاثیر و تاثر آن در رشد فرد و جامعه است، علاوه بر جنبه فرهنگی و پوششی پوشاک و لباس به طراحی آن نیز از گذشته تا حال حائز اهمیت بوده و مشاهده می کنیم در طول تاریخ بر روی لباس طرحهای مختلف و با استفاده از رنگها تزیین گشته است بدین ترتیب بعدها هنر جدیدی بعنوان کچه دوزی معرفی شد که مبنای پژوهش حاضر را تشکیل می دهد. کچه دوزی یکی از هنرهای پرترفدار و با اصالت در میان ایرانیان و حتی جهانیان است و کمترین تمدنی وجود دارد که از آن استفاده نکرده باشد. همچنین کچه دوزی در جایگاه یک هنر پرکاربرد، از دیرباز مورد توجه و استقبال بانوان بوده است. کچه یک نوع پارچه ی سنتی است که از پشم گوسفند درست می شود. از طرف دیگر برای تهیه الیاف کچه، الیاف را حرارت می دهند و سپس با فشردن سازی و جوش دادن الیاف کچه را تولید می کنند. کچه پارچه محکمی است که قدمتی طولانی دارد و قدیمی ترین شکل پارچه شناخته شده است و در بسیاری از نقاط جهان به عنوان ماده اولیه در صنعت پوشاک، کفش، فرش و حتی چادر استفاده می شود و حتی چادرهای سنتی یورد هم از همین کچه ها تولید می شوند. در پژوهش حاضر به بررسی لباس زمستانی و انواع لباس در ادوار تاریخ پرداخته و سپس هنر کچه دوزی معرفی میگردد این پژوهش از نوع کتابخانه ای می باشد و با روش کیفی توصیفی انجام شده است.

واژگان کلیدی:

پوشاک، پوشش، پوشش زمستانه، کچه دوزی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱- مقدمه

اگر بخواهیم نگاهی عمیق به تاریخ پوشاک و آن چه برای پوشانیدن بدن استفاده می شود داشته باشیم باید گفت به زمان انسان های چهار هزار سال گذشته برمی گردد. که این افراد نئاندرتال ها بودند آن ها در ابتدا پوششی داشتند که می توانست بدن آدمیان نئاندرتال ها را از سرما و گرما شدید پوشش دهد. موی بدن شان بوده است که این تاریخ از نخستین پوشش دهنده ها می باشد و در زمانی که نسل انسان های اولیه جای خود را به گونه مختلفی از آدمیان دیگر داد این گونه بود که درک و عقل انسان ها تکامل یافت و جامعه پذیرتر شدند. با بکارگیری وسایلی دیگر مثل: شاخ و برگ درختان و علف و استخوان و پوست و خز حیوانات و حصیر های پارچه ای کم کم به تکامل رسیدند. طبق برآورد انسان شناسان گفته می شود بین صد هزار تا پانصد هزار سال قبل اولین لباس ها پوشیده شد. که بر همین آمار سی هزار سال قبل سوزن به عنوان وسیله ای برای گره زدن لباس ها به کار رفت و نخستین بار در همان سال ها موجب دوخته شدن لباس گردید.

لباس وظیفه پوشانندگی بدن و حفاظت از عوامل و خطرات احتمالی بیرونی را دارد که در برابر بارش برف و باران و هوای سرد و گرم و از نور شدید آفتاب همچنین در مقابل آسیب رسانی به مواد شیمیایی خطرناک و حشرات که ممکن است بدن انسان را زخمی کند بیوشاند و محافظت نماید. از ویژگی های منحصر به فرد لباس می توان در جهت وسایل حفاظتی و پوشاک علمی نوین که هر روزه در حال طراحی های مختلفی است سخن گفت. به عنوان مثال: لباس های زرهی و شنا؛ غواصی، مایو، لباس های چرمی و لباس های محافظ موتور سواران و فضانوردان و محافظ در مقابل نیش زنبور اشاره کرد. یکی دیگر از محاسن لباس ابزاری است برای حفظ حجاب و حیا که در طول تاریخ و جوامع های مختلف طرفداران بسیاری داشته است. پوشاک به عنوان یک هنجار فرهنگی در نقاط مختلف و مکان های عمومی و پررفت و آمد اگر پوشیده نشود یک غیر قابل قبول هنجار شکنی محسوب می شود.

۱-۲- بیان مساله

پوشش زنان و مردان ایرانی از دوران باستان دارای اهمیت بوده است و از ابتدای تاریخ باستانی این کشور تاکنون دست خوش تحولات عمیق نشده و مفهوم آن در فرهنگ ایرانی حفظ شده است. (غیبی، ۱۳۹۲ ص ۱۷) پوشاک نیز به عنوان یکی از مظاهر فرهنگ و تمدن در طول تاریخ تغییرات بسیاری را به خود دیده است. پوشاک هر ملتی بخشی از فرهنگ و تمدن آن ملت محسوب میشود و عاملهای گوناگونی مانند شرایط، فرهنگی، تاریخی اجتماعی جغرافیایی دین و مذهب، وضعیت اقتصادی، سیاسی و..... در طراحی و ساخت پوشاک هر قومی موثر است. "پوشاک مبین تحولات یک جامعه و در عین حال بیانگر تفاوتی است که میان اقشار آن جامعه وجود دارد." (همان ، ص ۱۷)

پیدا کردن تاریخچه پوشاک ایرانیان اگرچه محال نیست اما ممکن است به دلیل فاصله زمانی از دوران گذشته نتوان این مسیر را به طور دقیق شناسایی کرد. هم چنانکه هر وسیله ای از زندگی، هنگامی که یا از دایره رفع نیازهای نخستین و ابتدایی خود بیرون می آید و وسیله ابراز هنرنمایی و سلیقه می شود. جامه آدمیان نیز در سرگذشت شیرین خود به اقتضای اقلیم زیست آداب و رسوم و اعتقادات مذهبی، سیر تحول فرهنگی و زیبا شناسی دستخوش دگرگونی های شگفت انگیز و بسیاری شده است که از عوامل اجتماعی فرهنگی، اقتصادی و ارتباطی بویژه سلیقه و نوآوری پوشندگان در تنوع و تکمیل آن سهم بسزایی داشته است.

مساله ای که در طراحی لباس ها و پوشاک از گذشته تا حال مورد توجه بوده، مساله زیبایی آن بوده است و همواره در طی سالیان متمادی انسان در پی لباس زیبا و فاخر بوده است چراکه یکی از شاخه های شناخت فرهنگ ادوار گذشته هر

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تمدنی، تاریخ لباس و پوشاک است به نوعی لباس نشان دهنده فرهنگ و تمدن یک جامعه محسوب می شود بنابراین همواره در طول تاریخ پوشاک انسانها دچار تغییر و تحول شده است کچه دوزی یکی از اقداماتی بوده است که برای زیبایی هرچه بیشتر لباس ها مورد توجه بوده است. تاریخچه لباس از زمان های بسیار دور که به دوران عهد باستان می رسد برمی گردد. در آن زمان اکثر مردم لباس های بسیار گشادی بر تن داشتند که افراد بی بضاعت با پوشاکی ساده تر و بدون هیچ نقش و نگاری ولی افراد ثروتمند با لباس های ابریشمی و حریر و دوخت های زیبا ربوط به شرق استفاده می کردند. یکی از نماد های مد در آن زمان ملکه الیزابت اول بود که در هنگام مرگش بالغ بر ۳ هزار دست لباس در کمد شخصی اش داشت. در رابطه با تاریخ پوشاک ایرانیان می توان گفت به ده هزار سال قبل بازمی گردد که دارای تمدنی بی نظیر بودند. خیلی از دستاوردهای بشریت در این تمدن ریشه دوانده بود. از اولین وسیله ریسندگی می توان به ابزاری که در غار کمر بند واقع در بهشهر می باشد مربوط به هفت سال پیش از میلاد مسیح نام برد. همینطور در شهر شوش باستان که از قدیمی ترین بخش های ایران واقع در خوزستان است پیدایش سوزن های سوراخ دار را بیان کرد. بهتر است بدانید با این که اسکندر مقدونی به ایرانیان حمله کرد و آن را اشغال و محاصره کرد همیشه لباس های ایرانی به تن داشت. همین دوران ایران زبان زد در عرصه دستاورد پوشاک شد که نوآوری های بسیاری در این زمینه شکل گرفت. در این پروژه به بررسی نوعی دوخت بعنوان کچه دوزی می پردازیم که هنری نوین و در عین حال بسیار جذاب است که دارای قاعده و قانون و الگو نیست در این هنر باید از خلاقیت بالایی برخوردار باشید؛ همین طور که گفتیم الگوی خاصی ندارد و باید با استفاده از خلاقیت تان یک اثر زیبا برجا بگذارید. و همین باعث می شود که جز هنرهای دشوار محسوب شود و به زیبایی لباس ها تاثیری چندین برابری ببخشد.

۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

ایرانیان از دیرباز دارای فرهنگی عظیم و تمدنی بسیار غنی بوده و از این رو بررسی در زمینه پوشاک ایرانیان پژوهشی بزرگ است که نیاز به وقت و سرمایه فراوان دارد؛ به همین دلیل بیشتر پژوهشگرانی که در این زمینه به تحقیق و بررسی پرداخته اند یکبارہ زمانی مشخص را برای پژوهش خود انتخاب کرده اند. نیم نگاهی به دوره های متمدنی زندگی، ایرانیان نشانگر آن است که حفظ حریم فردی و بین فردی از اهمیت زیادی برخوردار بوده است و این امر خصوصا در امر پوشاک آنان خودنمایی میکند، چنانچه بیرون بودن بیش از گردی صورت و کف دو دست، بی حرمتی محسوب می شده و افراد خصوصا بانوان این امر را رعایت میکرده اند بنابراین ساختار پوشاک زنان در ایران نشانگر عمق نگاه باستانی فرهنگ ایرانی در خصوص پوشش زنان و حریم بین فردی و تاثیر و تاجر آن در رشد فرد و جامعه است.

دوران حکومت هخامنشیان که پس از مادها روی کار آمدند شروع شگفتن فرهنگ و هنر و شکوه تاریخ ایران است در این زمان کشور گشاییها، نظم عدالت قدرت و ثروت سبب شد که مردم به زندگی بسیار مرفه و پر تجمل و با شکوه دست پیدا کرده و لباسها و زیور آلات گرانبها و شکیل بر خود اندازند. پوشاک ایرانیان دارای نقش و نگار و گل و برگ بوده و شلوارهای آنان زری دوزی شده و دارای خطوط متوازی شده بود. در دوره هخامنشی به خوبی نساجی را میدانسته و از خز و پوست حیوانات برای لبه دوزی و آستر در فصلهای سرد استفاده میکردند. (زن و جمعی از نویسندگان، ۱۳۵۲)

آنچه یک لباس را برای انسان جذاب می کند فارغ از نوع پارچه و الیاف و رنگ آن ، طرحهای بکار رفته در لباس هست که چشمان هر بیننده ای را خیره می کند اگر این طرحها دارای هنری غنی باشد برای انسان جذاب و اگر بدون پشتوانه هنری باشد شاید انسان راغب به پوشیدن آن لباس نگردد پس ضرورت دارد برای کسانی که در زمینه پوشاک و طراحی و دوخت آن فعالیت میکنند به این هنرها آشنایی داشته باشند یکی از این هنرهای زیبا کچه دوزی می باشد که با طراح های زیبا روی لباس ها می تواند به جذابیت و رشد صنعت پوشاک کمک نماید.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- تاریخچه لباس

انسان از زمانی که آگاهانه و با ابزارهای طبیعی و ابتدایی کار میکرده است جامعه نخستین بشری را پی ریخت و گامی برداشت که او را از زندگی حیوانی جدا سازد به همین دلیل او به شکار حیوانات پرداخت و از گوشت آن ها خوراک و از پوستشان پوشاک تهیه کرد. (بزرگ مهر، ۱۳۷۲) از زمان پیدایش انسان، چگونگی نجات و پوشش او از سرما مورد توجه بوده است. تمدن مصر قریب به ۵۵۰۰ سال پیش هنر ریسندگی و بافندگی پنبه را آموختند و چینی ها با پرورش کرم ابریشم در حدود ۳۶۰۰ سال پیش مشکلات پوشش خود را حل کردند. در سده هفدهم دانشمندی انگلیسی به نام رابرت هوک^۱ پیشنهاد می کند که می توان الیاف را با توجه به شیوه ای که کرم ابریشم عمل میکند تولید نمود و پس از آن، یک بافنده انگلیسی به نام لویز شواب^۲ توانست الیاف بسیار ظریف شیشه را با عبور شیشه مذاب از منافذ بسیار ریز تهیه کند. پس از مدتی بقیه دانشمندان موفق به استخراج سلولز چوب و در نهایت تولید الیاف شدند در سده های هجده و نوزدهم همراه با انقلاب صنعتی ریسندگی تبدیل به تکنولوژی تولید پارچه از الیاف گوناگون طبیعی و مصنوعی شد. (بهادری، ۱۳۹۰)

بشر از زمانهای بسیار دور برای رفع نیاز خود به پوشش به فکر استفاده از امکانات محیط اطراف خود افتاد و بعد از شناخت محیط و نحوه استفاده از امکانات آن به تدریج در نوع پوشش خود تغییراتی بوجود از گذشت سالیان زیادی لباس با فرمهای مناسب ابداع شد در طول تاریخ طولانی نوآوری لباس، عوامل متعددی در تحول آن دخالت داشته است که به طور خلاصه به آن پرداخته شده است:

پس

دوره اول: دراپه^۳ یا لباسهای موج که از پیچیدن پارچه به دور بدن تشکیل می شد، لباسهای شانتی^۴ مصری که به صورت لنگ به دور کمر می پیچیدند، هیماسیون^۵ یونانی که به صورت چادر شب استفاده می شد و پارینو^۶ یا تاهیتی نیز که یک تکه پارچه به صورت لنگ بود، نمونه ای از لباسهای این دوره هستند. (همان)

دوره دوم: لباسهای دوخته شده از یک پارچه از یک تکه پوست یا پارچه تشکیل میشد که این نوع لباس در وسط به صورت یک حلقه باز شده و از یک طرف بدن گذشته و بر روی شانه در طرف دیگر بدن قرار می گرفت مانند پانچو^۷. این نوع لباسها به دو دسته تقسیم میشدند یک دسته لباس دوخته بسته که از پیدن عرض پارچه نازک تشکیل شده و به دور بازوان پیچیده میشد دسته دیگر لباسهای دوخته باز بود که از طول پارچه استفاده می شد. بدین طریق که پارچه را از طول روی هم جمع میکردند و بر روی لباسهای دیگر می پوشیدند و لباس در قسمت جلو به صورت ضربدر روی هم قرار میگرفت مانند کفتان^۸ اسپانیایی.

^۱ -Robert- Hooke

^۲ -Lois- Schwabe

^۳ - Drope

^۴ - Shenti

^۵ - Himation

^۶ - parnio

^۷ - Poreco

^۸ - Caftan

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

دوره سوم: در این دوره لباسهای پوستی بیشتر مورد استفاده قرار میگرفت و به این صورت بود که این لباس به وسیله یک بند یا نوار چرمی به پا وصل میشد این لباس در طول زمان تغییراتی بسیار کرد و به شلوار چادرنشینان و اسب سواران صحرا نشین چابک سواران و لباسهای پوستی اسکیموها تبدیل شد.

دوران تجدید: لباس های این دوره از ترکیب لباسهای سه دوره قبل بوجود آمد. در حالی که لباسهای این سه دوره هیچکدام جانشین دیگری نبود و در طول زمان بر هم منطبق شدند. ولی در نقاط مختلف جهان از قدیمی ترین روزگاران بوسیله افراد مختلف شباهتهایی در آنها بوجود آمده است. (همان)

۲-۱-۲- پوشش و تمدن

پوشاک بر مبنای تفکرات و نیازهای اقلیمی مادی و معنوی اقوام به وجود آمده و آینه ی تمام نمایی در تاریخ زندگی بشر است (کاکس، ۱۳۷۲، ص ۳۶) تمدن هر ملتی در هر زمان زاده و ساخته نیازمندی های زندگی هنری و نشان دهنده ی رشد و فرهنگ است. (یکتایی بیتا، ۱۳۸۵، ص ۸۸)

پیشینه ی پوشاک و تنوع در آن در میان ملتهایی که از سابقه ی تمدنی روشن تر برخوردارند، دیرینه تر می نماید ویل دورانت هنگامی که از عوامل پدید آورنده ی تمدن بحث میکند در ضمن برشمردن عوامل اخلاقی، تمدن از نظام خانواده و پوشش در ضمن عوامل اخلاقی تمدن بشری بحث میکند و در اهمیت و جایگاه آن مینویسد: نخستین وظیفه ی آداب و تقالید اجتماعی که سازنده ی قوانین اخلاقی هر اجتماع می باشد آن است که روابط بین روابط همان زناشویی است که میتوان آنرا به عنوان اتحاد به جفت زن و مرد برای بهبود پیشرفت نسل آینده تعریف کرد. (ویل دورانت، ۱۳۴۳، ج ۱، ص ۵۷)

این روابط در میان مردم ابتدایی به صورت نظم خانوادگی و اتحاد در زندگی نبود. وی از قبایل و مردم جزایری نام میبرد که رفتار زناشویی آنها تابع سازمان و نظام خانوادگی نیست و مینویسد: روابط جنسی در میان ملل ابتدایی تا حدود زیادی آزاد است. (همان، ص ۶۹)

در مقام برشمردن تمدن و فرهنگ در مصر قدیم و ارتباط آن با پوشش مینویسد: در مصر قدیم بر لباس پوشیدن انواع تطور و تکامل گذشته و از برهنگی ابتدایی تا با شکوه ترین لباسهای دوره ی امپراطوری در آن مشاهده میشود در آغاز کودکان پسر و دختر تا سیزده سالگی سر تا پا برهنه بودند و جز گوشواره و گردنبند هیچ چیز با خود نداشتند، ولی دختران شرم داشتند و به کمر گاه خود کمربندی از مروارید و خر مهره و نظایر آن می آویختند در دوره ی سلطنت قدیم مردان و زنان در کوچه و بازار تا نافگاه برهنه بودند و لنگ کوتاهی از پارچه ی سفید تا بالای زانو می پوشانیدند. (همان، ص ۲۵۴)

به هر دلیل ویل دورانت عقیده دارد حیا و عفت و پرده نشینی در جوامع ابتدایی نبوده است و شرم و حیا را در مورد ملل ابتدایی و برای ملل آفریقایی انکار میکند و نمونه می آورد که هنوز قبایل فراوانی هستند که از برهنه بودن تمام بدن خود خجالت نمی کشند. (همان، ص ۷۲)

پوشاندن تن و حفظ حریم آن در پیشینه ی تمدن بشری عمومیت داشته و با مطالعه ی آثار و تمدنهای و مختلف چنین به نظر میرسد که زن بنا به موقعیت و جایگاه تمدنی هر جامعه اعتبار اخلاقی داشته پوشش زنان از عاداتهای قدیمی تمدنهای بشری است. البته در قبایل وحشی و غیر متمدن حجاب و حتی پوشش بدن زنان وجود نداشته است لکن در اقوام متمدن روی حس زیبایی و تجمل دوستی یا حفظ حریم زندگی خصوصی زنان خود را می پوشیده اند.

ویل دورانت راجع به اخلاق و پوشش ایرانیان مینویسد:

ایرانیان زیباترین ملتهای خاور نزدیک در روزگارهای باستانی بوده اند مردمی میانه بالا و نیرومند و با صلابت و دارای لطافت طبع بوده اند در اندام و هیئت ایشان آثار نجابت مشهود بوده است. غالب ایشان لباسهایی مانند لباسهای مردم ماد بر تن میکردند و بعدها خود را به زیورآلات مادی نیز می آراستند. به جز دو دست، باز گذاشتن هر یک از قسمتهای بدن را خلاف ادب میشمردند و به همین جهت، پای ایشان با سربند و کلاه تا پاپوش پوشیده بود. (همان، ص ۵۲۴)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در این سخن جنبه های اخلاقی و نجابت و پوشیدگی بدن از ویژگیهای انسانی قوم ایرانی یاد شده، لباس پوشیدن شأنی از شئون انسان است و در هر تمدن رابطه ی مستقیمی با معنای انسان و تعریف انسان در آن تمدن دارد (حداد عادل، ۱۳۵۹، ص ۲۷)

با ورود انسان به زندگی اجتماعی و توسعه فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و شکل گیری عقاید دینی و مذهبی که مولفه های سازنده ی تمدن بشری میباشند. پوشاک، نوع رنگ، جنس، شکل و سبک دوخت تن پوشها زمینه و رنگ فرهنگی یافت و کارکرد اجتماعی و فرهنگی نمادین آن برجسته شد.

۲-۱-۳- جنبه ی فرهنگی پوشش

فرهنگ عبارت است از کلی ترین بینش و نگرشی که یک جامعه نسبت به جهان دارد. این بینش و نگرش همان معنایی است که آن جامعه برای هستی و انسان قایل است و به اندازه ای کلی و جهان شمول است که همه ی ارزشها و روشهای فرد و اجتماع را در بر می گیرد. (همان، ص ۷)

سخن بر سر این مطلب است که اختلاف بین تن پوشهای مردم جوامع مختلف گذشته از خصوصیات جغرافیایی، اقلیمی عوامل اجتماعی و اقتصادی حرفه ای جنسیت و سنی ناشی از فرهنگ و جهان بینی آن جامعه نیز هست. انسان بسته به اینکه برای جهان چه معنایی قایل است خود را چگونه بشناسد، چه سرنوشتی برای خود تصور کند و سعادت خود را در چه، بداند لباس پوشیدنش تفاوت می کند (همان، ۸)

پوشش یک نماد فرهنگی و ارتباطی در میان مردم یک جامعه است و مجموعه ای از علایم و نشانه هاست و دارای معنا و مفعومی است که بیانگر رفتارهای اجتماعی و فرهنگی و نظامهای دینی و عقیدتی مردم آن گروه و جامعه است و باز نمود ارزشهایی است که نقش مهم و برجسته ای در نگه داشتن هویت اجتماعی و فرهنگی مردم جامعه ایفا مینماید. (یار شاطر، ۱۳۸۲، مقدمه، ص ۱۷)

لباس نه تنها تحت تأثیر فرهنگ جامعه است که معرف شخصیت تک تک افراد نیز هست و میان شخصیت افراد و فرهنگ عمومی جامعه نیز ارتباطی قوی وجود دارد (حداد عادل، ۱۳۵۹، ص ۴۴)

در جامعه هایی که مردم در رفتارهای اجتماعی و فرهنگی و دینی از الگوهای مشترک و یکسانی پیروی می کنند تکرر و تفننی در پوشاک مردم آنها وجود ندارد (یار شاطر، ۱۳۸۲، ص ۲۰)

بنابراین پوشش بیانگر نوع فرهنگ و نگرش انسان به خویش است و امروزه ارزشهای فرهنگی و اجتماعی مردم در هر جامعه ای در نوع پوشش و لباس آنها تبلور مییابد با توجه به این اصل، به خوبی قابل درک است که چرا بعضی در مقابل تغییر لباس مقاومت میکنند و سنت خود را در نوع لباس حفظ کنند؛ چرا که تغییر لباس همواره پیامد تغییر یک فرهنگ است. (همان، ص ۲۰)

۲-۱-۴- پوشش و هویت

هر ملتی دارای هویتی است که با زبان و فرهنگ و آداب اجتماعی و اخلاقی و نظام اندیشگی و عقیدتی شناخته می شود لباس مانند زبان هویت، قومی اجتماعی و جغرافیایی و وابستگیهای صنفی، سیاسی، مذهبی، شأن و منزلت اجتماعی و اقتصادی مردم را مشخص می کند. الگوی رفتاری و نظام عقیدتی و فرهنگی مردم مبنای نوع پوشاک و تنوع در آن است و از ورای لباس و تن پوشهای میتوان به نوع نگرش تفکر افراد و وضع پایگاه اجتماعی و گروهی مردم پی برد.

پوشش و لباس همانند رنگ به عنوان یک نماد برای سنتهای ملی و دینی شناخته می شود. پوشش ابتدا نیاز زندگی بوده یا جنبه ی مذهبی داشته ولی اکنون نماد برای معرفی یک ملت یا طایفه شمرده میشود و نماد فرهنگی و هویت ملی یک جامعه است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بنابراین، همچنان که می توان با تغییر زبان یک قوم هویت قومی یا فرهنگی مردم آن قوم را تغییر داد و از میان برد از راه تغییر لباس اقوام نیز میتوان از آنها هویت زدایی کرد و شاخصه ی قومی و فرهنگی آنان را از میان زدود (همان، ص ۲۰).
ایستادگی بر رعایت حجاب و پایداری در مقابل تغییراتی که اصل آن را متزلزل می سازد، در واقع پایداری بر اصالت هویت ملی و فرهنگی است.

۲-۱-۵- پوشش و اخلاق

معنویت گرایی و پایبندی به اخلاق از ویژگیهای اصیل مردم مشرق زمین و از جمله ایرانیان است و یکی از مؤلفه های سازندهی تمدن در این سرزمین کهن میباشد یکی از بازنمودهای معنویت در شکل و دوخت لباس خودنمایی میکند که معمولا تن پوشهای ایرانیان و از جمله پوشش زنان به گونه ای بوده است که تمام اندامهای تن را فرا گرفته و در آن رعایت ادب وقار و متانت اخلاقی به چشم می خورد.

پرهیز از بدن نمایی و عریانی و میل به حفظ حریم تن و داشتن احساس شرم و عفت صفت مشترک همه ی جامعه هایی بوده است که به نحوی دارای معنویت بوده و انسان را فقط جسم و تن نمی دانسته اند. (حداد عادل، ۱۳۵۹، ص ۴۶) نوع جنس و رنگ و طرز دوخت طرز دوخت و شکل لباس و فرهنگ واژگان مربوط به تن پوشها با مجموعه ای از ارزشها و معیارهای فرهنگی اخلاقی و معنوی مانند شرم و حیاء، وقار و متانت، جاذبه و فریبندگی عظمت و حقارت غرور و کبر و فروتنی جاذبه ی جنسی، اهمیت و اعتبار اجتماعی و اقتصادی، سوگ و شادی، فقر و غنا و باورهای دینی - مذهبی و آرمانی در آمیخته اند. (یار شاطر، ۱۳۸۲، ص ۱۸) یکی از موارد بازنمود رابطه ی پوشش و معنویت گرایی و اخلاقی ایرانیان باستان، پوششی است که خدایان مورد پرستش و الهه ها به تن دارند و در حجاریها و نقوش به یادگار مانده است.

در آثار باقیمانده خدایان مورد پرستش فرشتگان و پادشاهان دارای لباس چین دار و بالا تنه و یا لباس بلند قبا مانند میباشند که تقریبا تمام بدن آنها را پوشیده است. (مشیرپور، ۱۳۴۳، ص ۱۵)
رب النوع «آناهیتا» لباسی همچون ملکه ای ساسانی در مراسم تحلیف "نرسی" در حجاری نقش رستم به تن دارد. او ملبس به تونیکی آستین دار بسیار نازک است که توسط روبانی در کمر بسته شده است.

در حجاری های دوره ی ساسانی نوع دیگری از لباس زنان مقدس در صحنه ی تحلیف خسرو دوم در طاق بستان نمایان است و در آنجا رب النوع آناهیتا پوشش رویی که بر روی شانه ی چپ به شیوه ی لباس زن چنگ نواز قرار گرفته در بر کرده است. (یار شاطر، ۱۳۸۲، ص ۸۸)

همچنین در محل طاق بستان ردای آناهیتا مثل سایر تصاویر وی پاهایش را می پوشاند. (همان، ص ۹۰)

۲-۲- ویژگی های پوشش در ادوار مختلف تاریخ ایران

۲-۲-۱- پوشاک ساکنان بومی فلات ایران :

در سه هزار و دویست سال قبل از میلاد و شاید کمی، بیشتر نفوذ از جنوب و جنوب غربی ایران تا کویر لوت و لوت مرکزی توسط اقوامی که در بین النهرین ساکن بودند باعث شد تا مستقیم یا غیر مستقیم در تمدن و فرهنگ ساکنان بومی ایران و مهاجران آریایی (در هزاره اول قبل از میلاد) تاثیر بگذارند. این اقوام شامل سومری ها، اکدی ها، آشوری ها و مهمتر از همه ایلامی ها با فرهنگ و تمدن خاص شان؛ که شهر شوش، اولین شهر دنیا را بنیاد کردند، و اولین سلسله های شاهی را در فلات ایران تاسیس کرده و امپراطوری شان شامل خوزستان فارس و بخش هایی از لرستان و کردستان امروزی، پشت کوه و کوه- های بختیاری بوده است؛ آثار باقی مانده از فرهنگ و تمدن زیبا و شگفت انگیزشان در شوش یا سوزیان و مسجد سلیمان (پارسوماچ) و انزان یا انشان (مرو دشت) بیانگر فرهنگ و تمدن والای این قوم می باشد. تاریخ سرزمین ما ایران، تا یک هزار قبل

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

از میلاد یعنی حدوداً^۱ قبل از رسیدن دسته‌های آریایی (مادها و پارس‌ها) به ایران منحصر به این قوم و سرزمین بوده است. (غیبی، ۱۳۸۷)

در ادامه به توضیح مختصری در مورد چگونگی پوشش تن و سر ایلامی‌ها خواهیم پرداخت.

۲-۲-۲- پوشش ایلامیان :

امروزه بیشتره ایلام شناسان و پژوهشگران تاریخ و تمدن دنیای قدیم، مانند پیر آمیه، والتر هینتس، استرابون، پروفیسور کامرون، مارسل دیولا فرانسوی و همسرش، ژاک دومرگان، رومن گیرشمن، ژان پاره... استاد عیسی بهنام، استاد یوسف مجید زاده بر این عقیده‌اند که وقتی در سال ۵۳۸ پیش از میلاد ایلام تحت فرمانروایی پارس‌ها قرار گرفت همه هنر و تمدن خویش را به آنها منتقل کرد. در حقیقت آقای هینتس «پارس وارث هنر و تمدن ایلامی‌ها شدند» (غیبی، ۱۳۸۷، ص ۴۷) و کاملاً^۱ منطقی است اگر بگوئیم که تاریخ سرزمین ما تا این زمان منحصر به تاریخ ایلام بوده است.^۱ (همان، ص ۴۷) ایلام اگرچه از فرهنگ بسیار غنی برخوردار بود ولی بحرحال مرکز تلاقی دو تمدن مهم بوده است: یکی تمدن جلگه بین النهرین و دیگری تمدن فلات ایران^۲ که بطور کلی سده سیزدهم قبل از میلاد یا اندکی بیشتر اوج شکوفایی مظهر فرهنگی ایلام بوده است.

۲-۲-۳- پارچه بافی ایران پیش از رسیدن اقوام آریایی

طبق بررسی به عمل آمده توسط «کارلتون کون» آمریکایی از حفاری‌های غار کمر بند نزدیک بهشهر، مربوط به هزاره ششم پیش از میلاد الیاف کربونیزه شده‌ای پیدا شده؛ مبین آن است که در آن زمان پارچه بافی رواج داشته است.^۳ ضمناً: دوک‌های سفالی از لایه دوم سیلک A در کاشان در هزار پنجم پیش از میلاد پیدا شده. همینطور مهرهای استوانه‌ای مربوط به هزاره چهارم پیش از میلاد یافت شده که این مطالب تأیید کننده آن است هنر بافتن در ایران همانطور که قبلاً اشاره کردیم از هزاره ششم پیش از میلاد به تدریج شده و تکامل آن را در هزاره سوم پیش از میلاد در نقش برجسته آنوبانی در سرپل ذهاب با تن پوش کوتاه که در برابر او الهه‌ای با کلاه و تن پوش پارچه ای، پشمی پرزدار و شرابه دار ایستاده است و در هزاره دوم و اول پیش از میلاد تن پوش زنان اشرافی ایلامی را مشاهده می‌کنیم

همچنین یافته‌هایی مکشوفه به ترتیب قدمت در شوش (باقی مانده از هزاره چهارم و سوم و دوم پیش از میلاد به صورت اثراتی بر روی پوشش اشیاء) شهر سوخته (باقی مانده از ۲۹۰۰-۱۹۰۰ پیش از میلاد به صورت قطعات بسیار کوچکی از نخ و پارچه) مارلیک (باقی مانده از هزاره دوم و هزاره اول پیش از میلاد به صورت قطعات کوچک و پوسیده) حسنلو (باقی مانده از قرن نهم پیش از میلاد به صورت قطعاتی از پارچه کربونیزه شده از تراشه مبین آن است که در این دوران نساجی رواج داشته است.^۴ (غیبی، ۱۳۸۷، ص ۶۳)

^۱- ایلامی‌ها نام سرزمینشان را به خط میخی هلتامتی (هل-تام-تی) یا (ه-تام-تی) می‌نوشتند که به معنی سرزمین خدا بود سومری‌ها حروف اختصاری نیم (Nim) را برای ایلامی‌ها به کار بردند که به معنای بالا است " مقصودشان از بالا شوشو کوه‌ای پشت آن و دشت های مرتفع شمال و شمال شرق جلگه شوش بود که شامل کوهستان‌های لرستان و بختیاری فعلی و مرو دشت شد.

^۲- آمیه میگوید: «این ایران بود که با نفوذ خود سوزیان را (شوش) را از انزوا بیرون کشید و با وجود اختلافاتی که بین دو سرزمین موجود استان را وادار به عهده گرفتن میراث ایرانیان قدیم گردانیده است» کتاب ایلام، نوشته پیر آمیه، ترجمه شیرین بیانی، ص ۲۳

^۳- این مطلب را آریالای سرلک موزه دار موزه ملی ایران اظهار داشتند در تاریخ ۲۵/۱/۷۶ در چنل هیوک در آناتولی مرکزی در ترکیه نیز الیاف کربونیزه شده به دست آمده که مربوط به شش هزار سال پ.م است و نیز یک به مجله اشرف شماره ۱۷، ص ۷۶ و ۷۷، نوشته خانم سوسن معتقد

^۴- با استفاده از جدول یافته‌های مکشوفه در مجله اثر سوسن معتقد

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نویسنده کتاب پوشاک باستانی ایرانیان در این رابطه مینویسد: تاریخ نویسان درباره پوشاک آن زمان اکثرا به سکوت گذرانده اند... با این وصف از روی برخی نقوش که از آن زمان به جای مانده، به زنانی از این دوره بر می‌خوریم که از پهلو بر اسب سوارند اینان چادری مستطیل بر روی همه لباس خود افکنده‌اند و در زیر آن یک پیراهن دامن بلند و زیر این نیز یک پیراهن دیگر بلندتر تا مچ پا نمایان است. با این حال لباس مذهبی زرتشتیان در حال حاضر نشان دهنده وجود حجاب در دین زرتشت است. زرتشتیان دارای جامه ویژه مذهبی هستند که هر فرد پسر یا دختر پس از رسیدن به سن پانزده سالگی، باید آن را به تن نماید. بگونه ای که نپوشیدن آن جامه مذهبی باعث ایجاد دیو «در وچ ناسو» شمرده است. این لباس «سدره و کشتی» نام دارد و کیفیت آن که می‌تواند پوشش کاملی برای زنان به حساب آید، تمام بدن را می‌پوشاند. و از نظر زرتشت بر هر یک از مرد و زن واجب است که هنگام انجام مراسم عبادی و نیایش، سر خود را بیوشانند. بنا به گفته مؤبد «رستم شهرزادی» پوشش زنان باید به گونه‌ای باشد که هیچ یک از موهای سرزن از سرپوش بیرون نباشد در خرده اوستا به طور صریح چنین آمده است همگان نامی ز تو برگوییم و همگان سر خود را می‌پوشیم آنگاه به درگاه دادار اهورا مزدا نماز میکنی (Irangreat.blogfa.com)

روند تاریخ تمدن و فرهنگ انسانی از زمانی آغاز شد که انسانها زندگی فردی و غارنشینی را رها کرده و هسته‌های ابتدایی نخستین جامعه بشری را پدید آوردند از این رو در هر جامعه‌ای بنا به شرایطی مثل آب و شرایط اقلیمی، پدیده شهرنشینی، کار و پیشه، کشف منابعی چون مس و فلزات، پیدایش ادیان و مذاهب (جهان بینی) وقوع جنگ‌ها نوع پوشش و پوشاک زنان و مردان متفاوت شد. برای نمونه در جنگ‌ها بانوان مبارز ایرانی پوششی همچون مردان داشتند که گواه این سخن جنگ سهراب با گرد آفرید است که تا زمانی که کلاه خود از سر گرد آفرید نیفتاده بود سهراب به زن بودن او پی نبرده بود. (رحیمی، ۱۳۸۵)

بررسی پوشاک زنان و مردان و ایرانی نه تنها ما را با ظاهر افرادی که در گذشته زندگی می‌کردند، آشنا می‌سازد بلکه شناخت بسیاری از مسائل را مانند انواع بافته‌های نساجی نوع و طرح آنها و خیلی از موارد دیگر را به ما می‌دهد. در حماسه ملی ایرانیان، شاهنامه فردوسی توسی، استفاده از پوست و موی جانوران برای پوشانیدن تن و سر به زمان هوشنگ پیشدادی نسبت داده شده است ولی آموختن رشتن پشم و تافتن نخ و بافتن پارچه و دوختن جامه را از جمشید جم آن شهریار مبتکر دوران اساطیری است که بسیاری از اختراعات دیگر نیز بدو نسبت داده شده است (زن و جمعی از نویسندگان، ۱۳۵۲، ص ۵)

ایرانیان از عهد کهن تا چندی پیش درباره لباس پوشیدن تغییر نگرش خاصی نداشته‌اند، اگرچه در گذر زمان سعی میکردند شیوه لباس پوشیدن را متناسب با شرایط متغیر زمانه خود هماهنگ سازند. ولی در مجموع متفاوت تر از مردم ساکنان کشورهای اروپایی بودند سنگ نگاره‌های بجا مانده از عهد باستان نشان می‌دهد که جوامع شرقی از جمله ایران و دیگر مناطق دیگری همچون تمدن «تدمر» در سوریه علی‌رغم تاثیرپذیری از معماری یونانی و رومی باز هم حال و هوای شرقی خود را حفظ کرده‌اند که در این سنگ نگاره‌ها و پیکره‌ها تقریباً "پوشیده از لباس به یادگار مانده از آن دوران خود را نشان میدهد. تاریخ لباس بخشی از تاریخ تمدن است که در آن تحولات شکل و فرم لباس از قدیمی‌ترین ایام تا زمان خاصی مورد بررسی و مطالعه و تحقیق قرار می‌گیرد و با تغییر این نوع پوشاک رفتارهای فرهنگی و اجتماعی آن جامعه نیز دست خوش تغییر و تحول می‌گردد (بهار دوست، ۱۳۹۰)

– انواع کچه دوزی

البته پادری ها و زیر اندازهای نمدی که اکنون به عنوان صنایع دستی به فروش می‌رسند به روش کچه دوزی ساخته می‌شوند. یکی دیگر از تفاوت‌هایی که در کچه دوزی با نمد مالی هست، تنوع رنگ و جنس الیاف است. الیاف به کار رفته در هنر نمد مالی کاملاً طبیعی و از پشم گوسفند است و کمتر از رنگ‌ها استفاده می‌شود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اغلب کچه دوزی دارای ۲ روش رایج است و با آن به الیاف کچه حالت دلخواه داده می شود یکی استفاده از سوزن های مخصوص کچه دوزی و سوزن زدن به الیاف کچه برای فرم دادن به آن و دیگری استفاده از محلول آب و صابون و فشرده کردن الیاف کچه. هر یک از این دو روش کاربردهای خود را دارد. در واقع نمد مالی روش دوم کچه کاری است.

مزیت دیگر هنر کچه دوزی نسبت به برخی از هنرهای مشابه این است که کچه کاری یک هنر کاربردی و البته همخوان با طبیعت است زیرا از الیاف طبیعی برای ساخت محصولات کچه استفاده می شود و از آن جهت کاربری است که با آن می توان انواع پالتوها و تن پوش های زمستانی را ساخت و به تن کرد و صرفاً یک هنر برای سرگرمی نیست.

نتیجه گیری:

کچه دوزی یکی از بروزترین و جذاب ترین هنرهای امروزی است. کچه دوزی الگو و قوانین خاصی ندارد و برای شروع آن تنها نیاز به خلاقیت بالا دارید. به صورت کلی کچه به پارچه سنتی ای گفته می شود که از پشم گوسفند درست می شود. الیاف کچه طبق فرآیند حرارت داده شدن، فشرده سازی و جوش دادن الیاف تولید می شود. کچه به عنوان قدیمی ترین شکل پارچه در صنعت پارچه بافی شناخته شده است و ساختار بسیار محکم با قدمت طولانی دارد. در بسیاری از مناطق جهان از کچه به عنوان ماده اولیه صنعت پوشاک، فرش، کفش و حتی چادر و سایر موارد استفاده می شود.

هنر کچه دوزی بسیار نزدیک به نمد دوزی است، تنها با این تفاوت که در هنر نمد دوزی فرد با پارچه هایی سر و کار دارد که از الیاف ساخته شده و فشرده شده هستند، اما در هنر کچه دوزی فرد به واسطه سوزن زدن الیاف و بهم تاباندن و فشرده سازی الیاف کچه آثار جدیدی را خلق می کند.

کچه دوزی یکی از هنرهای پرتعداد و با اصالت در میان ایرانیان و حتی جهانیان است و کمترین تمدنی وجود دارد که از آن استفاده نکرده باشد. همچنین کچه دوزی در جایگاه یک هنر پرکاربرد، از دیرباز مورد توجه و استقبال بانوان بوده است. کچه دوزی یک انتخاب بسیار مناسب برای کسانی است که به ساخت وسایل هنری بسیار علاقه دارند، علاوه بر این کچه دوزی یک هنر بسیار کاربردی و درآمدزا نیز است. اگر کچه دوزی را به خوبی بلد باشید، می توانید هر سطحی از پارچه را با الیاف کچه دوزی تزئین کنید و به آن جلوه خاصی ببخشید. از کچه دوزی می توان در تزئین انواع لباس های مجلسی، لباس های بافتنی، مانتو، لباس های کودک و نوجوان، شال، کفش، کیف و حتی تزئین پارچه نمدی استفاده کرد. علاوه بر این ها از کچه دوزی می توان در تولید و ساخت انواع عروسک های مختلف مانند عروسک های روسی بهره مند شد. عموماً در صنعت عروسک سازی از کچه دوزی برای موها یا لباس عروسک ها استفاده می شود. یکی دیگر از موارد مصرف کچه دوزی، تزئین و ساخت دکوراسیون منزل توسط الیافت های کچه است. شما می توانید از کچه دوزی برای تزئین انواع ست لحاف و تشک و همچنین لوازمی چون زیر لیوانی، کوسن، گلدان، زیر بشقاب های لوازم آرایش، جامدادی و سایر موارد استفاده کنید.

منابع:

- ۱- حیاتی، مهدی رنگرزی با الیاف طبیعی، تهران، انتشارات موسسه آموزش عالی علمی کاربردی جهاد کشاورزی، ۱۳۸۴
- ۲- دین، جنی، رنگ وحشی ترجمه کوروش کریمشاهی تهران مرکز ملی فرش ایران، ۱۳۸۵.
- ۳- ورزی، منصور، هنر و صنعت قالی در ایران مشتمل بر سیری در تاریخ رنگرزی و طرح و بافت قالی، تهران، انتشارات

رز ۱۳۵۰

۴- امیری، داوود، رنگرزی طبیعی و استخراج دندانه از گیاه اسپرک، تهران، شباهنگ، ۱۳۸۷.

۵- او کتائی، ناصر هنر رنگرزی با گیاهان، تهران طوفان، ۱۳۶۳

۶- وکیلی، ابوالفضل، رنگرزی الیاف فرش دستباف، تهران، نقش هستی، ۱۳۸۲

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- ۷- صور اسرافیل ، شیرین رنگهای ایرانی رنگرزی با رنگهای طبیعی به روایت استادان رنگرز، موسسه تحقیقات فرش دستیافت، تهران، ۱۳۷۸
- ۸- سهی زاده ، ابیان، تکمیل کالاهای نساجی، ج، دوم انتشارات صفارو چاپ ۱۳۷۳